

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

УДК 35.077:342.537.5(477)

Михайло Стасишин

аспірант кафедри державного управління і місцевого самоврядування
ОРІДУ НАДУ при Президентові України

ІНСТИТУЦІЙНА СПРОМОЖНІСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

У статті проаналізовано вітчизняний досвід нормативно-правового забезпечення засад інституційної спроможності громадянського суспільства. Досліджено громадські організації як повноцінного учасника і активного суб'єкта процесу прийняття управлінських рішень органами публічної влади. Встановлено, що в Україні інституційна спроможність громадянського суспільства має достатньо потужну правову інституціоналізацію, яка поєднується із організаційною слабкістю інститутів громадянського суспільства, що зумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками. Окреслено проблемні питання подальших наукових розвідок.

Ключові слова: громадянськість, залучення громадськості, органи публічної влади, інститути, інституційна спроможність, процес розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень.

Mykhailo Stasyshyn

PhD student, Public Administration and Local Self-Government Chair,
ORIPA NAPA under the President of Ukraine

THE INSTITUTIONAL CAPACITY OF CIVIL SOCIETY IN DECISION-MAKING PROCESS: NATIONAL PRACTICE

In the article it is analyzed the national experience of regulatory and legal framework of the institutional capacity of civil society. It is researched non-governmental organization as a full participant and active subject of all processes in the country, as a partner for solving of urgent problems of territories development: socio-economic, environmental, humanitarian and cultural issues.

It is ascertained, that the preconditions for realization of the public participation right in matters of local and regional importance questions solvation is created by the Constitution of Ukraine, and Ukrainian Laws, that were made later, determine the legal institutionalization of NGOs and directly forms of public participation in the administration. Regarding the adopted regulations, they expand opportunities for public self-government by significant changes making in the legal and organizational bases of functioning of public associations in accordance with international standards.

And the determination of mechanisms for civil society involving to cooperation is contained in the institutional provisions of agreements between countries and the European Union that were signed and accepted.

It is determined, that «the institutional capacity» is the ability of civil society to organize effective collective action and to make innovations, which together provide qualitative administration of public authorities. Thus, institutionalization is the process of determination and fixing of social norms, rules, statuses and roles, bringing them into the system that could operate for certain social needs meeting. So, under institutionalization of power capacity to interact with the public is understood the system, that consists of strategy, structure, processes and templates, skills of staff and is intended to improve the quality of administrative decisions by involving the public to its acceptance.

The main purpose of institutes is in: reduction of uncertainty by establishing of a permanent structure of human interaction; anticipation of mechanisms system, which ensure the compliance of totality framework constraints, prevailing regulations, guidelines, etc. It allows civil society institutions to carry out administrative, coordinating, mobilizing, controlling and other functions, which determines their wide range.

Involving the public to the decision making process promotes emergence of a large number of non-governmental institutes, which are directly or indirectly involved in the implementation of local development programs and projects. But in fact, at the local level in solvation of socio-economic and cultural territories development questions there is cooperation/interaction of: citizens who are members of a community; Institutes of civil society; Institute of Local-self Government and the public service.

It is investigated the legislative fixing of institutional aspects of public participation in administrative decisions making process by public authority bodies and it is identified, that above-indicated is reflected in the implementation of various forms of public participation: consultation with public; organizing and conducting of public discussions in various forms; creation and operation of public councils under the public administration bodies; realization of public examination.

It is determined, that in Ukraine the institutional capacity of civil society has quite powerful legislative institutionalization, and it is the evidence of purposeful state policy in this area. But, it is combined with the organizational weakness of civil society institutes. That is caused as by objective factors (for example, high degree of civil society fragmentation, the

© Стасишин М. О., 2017.

technical capabilities of NGOs), as also by subjective ones – ability to concentrate and accurately and fully represent the interests of the citizens of some territory or society segment.

Key words: public, community (public) involvement, public authorities, institutes, institutional capacity, administrative decisions development, adoption and implementation process.

Михаил Стасишин

*аспірант кафедри державного управління та місцевого самоуправління
ОРИГУ НАГУ при Президенті України*

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ СПОСОБНОСТЬ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ПРОЦЕССЕ ПРИНЯТИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ: ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ПРАКТИКА

В статье проанализирован отечественный опыт нормативно-правового обеспечения основ институциональной способности гражданского общества. Исследованы общественные организации как полноценный участник и активный субъект процесса принятия управленческих решений органами публичной власти. Установлено, что в Украине институциональная способность гражданского общества имеет достаточно мощную правовую институализацию, которая сочетается с организационной слабостью институтов гражданского общества, что обусловлено как объективными, так и субъективными факторами. Определены проблемные вопросы дальнейших научных исследований.

Ключевые слова: общественность, привлечение общественности, органы публичной власти, институты, институциональная способность, процесс разработки, принятия и реализации управленческих решений.

Постановка проблеми

✎ Рівень демократії в державі визначається саме рівнем впливу інституцій громадськості на процес прийняття управлінських рішень. Особливо це актуально на рівні територіальних громад, де прийняті рішення безпосередньо впливають на задоволення потреб та інтересів кожного громадянина. Тобто, участь громадськості у процесі формування та реалізації державної політики є складовою процесу демократизації суспільства та необхідною умовою євроінтеграції нашої держави до світової спільноти.

Карл Раймунд Поппер переконаний, що демократичні інститути не можуть удосконалюватися самі – їх вдосконалення залежить від самих громадян [6]. І це дійсно так, адже відповідальність і підзвітність за те, що відбувається в громаді, поширюється на всіх громадян, що сприяє взаєморозумінню, мінімізації конфліктів та створенню умов для широкого суспільного консенсусу в ухваленні рішень. Відтак, можливість справжнього розвитку місцевого самоврядування реалізуються лише за умови активної участі громадськості в процесі прийняття управлінських рішень. На «максимальному залученню населення до прийняття управлінських рішень, сприяння розвитку форм прямого народовладдя» наголошується і в Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [5]. Слід зазначити, що за кордоном (особливо в країнах Європейського Союзу), органи влади своїм головним завданням вбачають задоволення проблем інститутів громадянського суспільства на рівні територіальної громади. Однак, в Україні традиція ухвалення управлінського рішення внаслідок обговорень, консультацій, експертизи та врахування пропозицій громадських інституцій ще не є усталеною, характерним є сповільнений розвиток інституцій реального громадянського суспільства. Це позначається на ефективності та результативності діяльності органів публічної влади, оскільки саме вони є відповідальними за прийняті рішення та їх подальшу реалізацію. Однак при цьому громадські організації

можуть відігравати як дорадчо-консультативну, інформаційну роль, так і роль стримування / запобігання рішень. На практиці підчас це призводить до відхилення від прийнятого та чітко визначеного курсу державної політики.

✎ Проблемні питання дослідження громадської участі в управлінні місцевими справами, залучення громадян до процесу розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень є предметом дослідження таких вітчизняних вчених, як Е.Афонін, О.Бабінова, Н.Бойко, Л.Гонюкова, О.Кіндратівець, Т.Кірілова, В.Кравченко, А.Крупник, О.Крутий, П.Манжола, Л.Муркович, В.Надрага, та ін. Зокрема, вони досліджують питання взаємодії органів публічної влади з громадськістю, акцентуючи увагу на механізмах реалізації зв'язків з громадськістю та здійсненні державної політики як засобу підвищення ефективності управління на регіональному та місцевому рівнях. Щодо інститутів та інституційного розвитку громадських організацій, то вони є предметом розгляду таких видатних вчених, як Д.Найт, Д.Норт, Ф.Фукуяма, дослідженнях численних державних та громадських структур, вітчизняних науковців: Г.Зеленько, А.Колодій, О.Чемерис, А.Халецької та ін. Однак, саме інституційні аспекти участі громадських організацій в прийнятті та реалізації управлінських рішень органами місцевого самоврядування залишаються малодослідженими, що й актуалізує необхідність розгляду даних питань.

✎ Мета статті – на підставі аналізу вітчизняної практики обґрунтувати засади інституційної спроможності громадянського суспільства щодо залучення до процесу розробки, прийняття і реалізації управлінських рішень органами публічної влади.

✎ Формування і реалізація державної політики відбувається шляхом прийняття рішень та їх виконання стосовно визначених цілей розвитку тих чи інших сфер суспільства. Це, в свою чергу, потребує контролю з метою коригування та внесення своєчасних змін, підчас навіть і зміни напрямків дер-

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Мета

Виклад основного матеріалу

жавної політики. Громадські організації є ефективним важелем управління суспільними процесами. Вони розглядаються як повноцінний учасник і активний суб'єкт усіх процесів у державі, як партнер щодо вирішення першочергових проблем розвитку територій: соціально-економічних, екологічних, гуманітарних та культурних проблем. Саме за їх безпосередньої участі відбувається постійний діалог з усіма соціальними групами, процес розробки та затвердження соціальних програм, надання соціальних послуг.

Якість державно-управлінських рішень перебуває в прямій залежності від того, наскільки прозорою та чітко артикульованою є модель їх прийняття в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування. При цьому слід мати на увазі, що процедура прийняття управлінських рішень містить два аспекти:

- формальний (нормативно-організаційні складові – чітке визначення кола суб'єктів, їх функції та повноваження, засадничі принципи);
- неформальний, який включає систему лобювання інтересів (підчас конфліктуючих між собою), мотивацій і настанов, а також традиції та культуру, що призводить до задоволення запитів, вигідних окремим суб'єктам, а не населенню даної території в цілому.

При цьому громадські організації висуваючи свої запити та вимоги до певного рішення не несуть відповідальності за наслідки його прийняття та реалізації.

Свідченням того, що на часі діяльність органів публічної влади, засобів масової інформації, науковців та громадськості спрямована на усесторонній розвиток як інституту участі громадян в процесі прийняття та реалізації управлінських рішень, так і безпосередньо розвиток самих інституцій громадянського суспільства є наявність чималої кількості наукових досліджень і публікацій, низка прийнятих нормативно-правових документів світовою спільнотою та вітчизняною практикою. Щонайперше, Конституцією України створено передумови для реалізації права участі громадян у вирішенні питань місцевого та регіонального значення, а форми участі громадськості в управлінні передбачаються Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [18], «Про соціальний діалог в Україні» [19]. Зокрема, правова інституалізація громадських організацій бере свій початок від прийняття Закону України «Про об'єднання громадян» у 1992 році, на зміну якому було прийнято Закон України «Про громадські об'єднання», в якому було значно розширено можливості громадського самоврядування шляхом внесення істотних змін стосовно правових та організаційних основ функціонування громадських об'єднань відповідно до світових стандартів [11]. До того ж, підписані та прийняті інституційні положення угод між країнами та Європейським Союзом визначають механізм залучення громадянського суспільства (яке не є юридичною особою) до співпраці.

За останні роки в Україні прийнято цілу низку нормативно-правових актів, спрямованих на демократизацію органів влади: укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України, розпорядження та рішення органів публічної влади на регіональному та місцевому рівнях, та статутах територіальних громад (там, де вони прийняті).

Зокрема, Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016

– 2020 роки прийнята з метою створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження ефективною взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації [7]. Вона ґрунтується на принципах, які є засадничими і на міжнародному рівні, бо є закріплені в Кодексі кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухваленому на конференції міжнародних неурядових організацій Ради Європи 1 жовтня 2009 року [2]. І одним із стратегічних напрямів визначає саме створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства.

Інституційна структура суспільства визначальним чином впливає на процес утворення та розвитку громадських об'єднань, які водночас складають інституційну структуру суспільства і впливають на її подальші зміни, що актуалізує потребу розгляду їх «інституційної спроможності» [9]. Мова про здатність інститутів громадянського суспільства організувати ефективні колективні дії та створювати інновації, що в сукупності забезпечує якісне управління органів публічної влади. Водночас, слід мати на увазі, що інституалізація є процесом визначення і закріплення соціальних норм, правил, статусів і ролей, приведення їх у систему, здатну змінити щодо задоволення певної суспільної потреби. Тож, відповідно до такої тези, під інституалізацією спроможності влади до взаємодії з громадськістю слід розуміти систему, що складається зі стратегії, структури, процесів і шаблонів, вмінь та навичок персоналу та має на меті покращення якості публічної політики шляхом залучення громадськості до її формування [22].

На глибоке переконання Джека Найта, інститути є «... головною основою суспільства, тому що вони надають інформацію про поведінку гравців, встановлюючи очікування та структуруючи їх. Інститути ідентифікують відповідно до їх соціальної мети та стабільності» [24].

З врахуванням розмаїття підходів інституційної парадигми до змістовного та сутнісного наповнення поняття «інститутів», в межах нашого дослідження сфокусуємо увагу на дослідженнях Д. Нортона [8], яким вперше було здійснено їх структурування на формальні та неформальні:

- формальні інститути це офіційні, правові обмеження, які є результатом надання правових рамок інституційним нормам суспільства, тобто їх юридичним закріпленням та відповідним організаційним втіленням;
- неформальними інститутами є існуючі неофіційні, не правові обмеження, до яких належать певні традиції, усталені звичаї, неписані кодекси поведінки, господарська етика, культурна спадщина та ментальні стереотипи.

Тобто, інститутами визнаються державні та недержавні організації, установи та інші структурні одиниці, які покликані гарантувати безпеку і забезпечувати життєдіяльність суспільства у відповідності з проголошеними у Конституції нормами соціальної та правової, демократичної держави [4]. Їх головне призначення

яких полягає у: зменшенні невизначеності шляхом встановлення постійної структури людської взаємодії; передбаченні системи механізмів, які забезпечують виконання всієї сукупності рамкових обмежень, пануючих правил, настанов тощо. Це надає змогу інститутам виконувати управлінські, координуючі, мобілізуючі, контролюючі та інші функції, що й обумовлює їх широкий спектр: органи законодавчої та виконавчої, судової влади; громадські, релігійні, благодійні організації та об'єднання; професійні та творчі спілки; асоціації; організації роботодавців, недержавних засобів масової інформації; агенції; координаційні та громадські ради; фонди тощо.

Залучення громадськості до процесу прийняття рішень сприяє появі великої кількості недержавних інститутів, безпосередньо чи опосередковано задіяних у реалізації програм та проектів місцевого розвитку. Однак по-суті, на місцевому рівні при вирішенні питань соціально-економічного, культурного розвитку територій відбувається співпраця/взаємодія:

- громадян, що є представниками певної громади;
- інститутів громадянського суспільства;
- інституту місцевого самоврядування (виборних та виконавчих органів, що представляють інтереси громади та наділені відповідними повноваженнями);
- інституту державної служби (місцевих органів виконавчої влади, які реалізують державну політику на місцях, забезпечуючи баланс місцевих і національних інтересів).

Слід зазначити, що на теренах нашої держави посилення уваги саме до інституційних аспектів участі громадськості в процесі прийняття управлінських рішень органами публічної влади відбулося в 1999 році, коли Україна ратифікувала конвенцію «Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та правосуддя з питань, що стосуються довкілля» (Орхуська конвенція) [3]. А вже в ній вперше на міжнародному рівні найбільш повно було закріплено 10 принцип декларації Ріо-92, щодо необхідності залучення громадськості до вирішення екологічних питань та доступу до екологічної інформації, яку мають державні органи [10]. Акценти зроблено саме на спільній відповідальності перед майбутніми поколіннями та визначенні дієвих інструментів досягнення цілей.

Так, для запровадження Орхуської конвенції було затверджено «Порядок залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля» [14] та створено за ініціативою громадських організацій громадські ради при Мінприроди та його регіональних управліннях, через які громадськість визначає проблемні питання, шукає шляхи їх вирішення і водночас, спільно з науковцями та експертами, представниками органів публічної влади контролює виконання поставлених завдань, співпрацює в робочих групах із координації виконання підписаних Україною міжнародних конвенцій.

Подальше нормативно-правове закріплення інституційних аспектів участі громадськості в процесі прийняття управлінських рішень органами публічної влади знайшло відображення у запровадженні різних форм громадської участі. Наприклад, нормативно-правовою основою запровадження такої форми взаємодії органів публічної влади та громадянського суспільства

як консультації з- громадськістю, є Указ Президента України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [13] та постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку залучення громадян до формування та реалізації державної політики» [15], що передбачає організацію і проведення публічних громадських обговорень у формі: громадських слухань; зустрічей з громадськістю; конференцій, семінарів, форумів, круглих столів, зборів, громадських приймалень; теле- або радіодебатів, дискусій, діалогів, інтерв'ю та інших передач теле- і радіомовлення; Інтернет – конференцій, електронних консультацій; телефонних «гарячих ліній», інтерактивного спілкування в інших сучасних формах. Слід зауважити, що п.7 чітко вказує на те, що інститути громадянського суспільства мають право ініціювати проведення консультацій з тих питань, що не включені до порядку денного шляхом подання відповідної пропозиції. Причому, якщо така пропозиція надходить від трьох і більше інститутів, то в такому випадку консультації проводяться обов'язково.

Однак, на практиці ці норми зазвичай не реалізуються через закритість та кулуарність процесів втручання органів публічної влади в соціальну дійсність. Про це переконливо свідчить звіт про виконання ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд», оскільки на центральному та регіональному рівнях здебільшого відбувається імітація відкритості та прозорості діяльності [23].

Щодо громадських рад, то ефективність і доцільність їх створення підтверджується світовою та кращими практиками вітчизняного досвіду їх функціонування. Нормативними засадами слугує постанова Кабінету Міністрів України «Про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики», якою затверджено типові положення про громадські ради при органах виконавчої влади [12]. Як постійно діючий колегіальний виборний консультативно-дорадчий орган, вони створюються відповідними нормативними актами органів публічної влади, забезпечують участь громадян і їх об'єднань в управлінні, здійснення громадського контролю за діяльністю органів влади, сприяють налагодженню ефективної взаємодії та врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики. В поєднанні з можливостями:

- проведення громадських слухань (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні») [16];
- здійснення громадської експертизи діяльності органів публічної влади (Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади») [17];

практично отримуємо дієвий інструмент для оцінювання ефективності розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень.

☞ Залучення громадян є системним процесом взаємодії громадян та органів публічної влади, який забезпечує можливість реального впливу на ухвалення управлінських рішень. Цей процес відбувається за

безпосередньої участі та підтримки органів місцевого самоврядування. Відтак, залучення громадськості до процесу прийняття рішень через інституції громадянського суспільства, як організованої форми впливу на органи місцевого самоврядування, надає змогу применшувати або ж повністю вирішувати проблемні питання щодо:

- визнання громадськістю легітимності діяльності органів влади;
- зменшення закритості влади, корупції;
- сприяння якості розробки та прийняття управлінських рішень, їх реалізації;
- зміцненню інституцій громадянського суспільства;
- забезпечення можливості активізації суспільства, яка може бути використана в інтересах держави і суспільства.

Таким чином, проведений аналіз переконливо свідчить про те, що в Україні інституційна спроможність громадянського суспільства має достатньо потужну правову інституалізацію, що є свідченням проведення цілеспрямованої державної політики у цьому напрямі. Разом з тим, на часі маємо організаційну слабкість інститутів громадянського суспільства, що зумовлена як об'єктивними чинниками (наприклад, високий ступінь фрагментарності громадянського суспільства; самоорганізація, як засаднича основа громадських організацій, їх технічні можливості), так і суб'єктивними – відсутність персоніфікованої відповідальності у взаємодії з громадськістю органів публічної влади; здатність концентруватися і чітко та повно виражати інтереси громадян певної території чи сегменту суспільства. Саме дослідження проблемних питань організаційної та політичної складових інституційної спроможності громадських організацій та надання рекомендацій будуть становити проблемне поле подальших наукових розвідок.

Література.

1. Взаємодія держави та інституцій громадянського суспільства : роз'яснення Міністерства юстиції України від 3 лют. 2011 р. : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>.
2. Кодекс кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень, ухвалений на конференції міжнародних неурядових організацій Ради Європи 1 жовтня 2009 року : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802eeddb>
3. Конвенція «Про доступ до інформації, участь громадськості у процесі прийняття рішень та правосуддя з питань, що стосуються довкілля» (Орхуська конвенція) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_015.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 72/1. – (Спец. вип.). – Ст. 2598.
5. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 333 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
6. Литературно – художественное издательство «Энциклопедия мудрости»/ Под редакцией К. Андриевской, М. Агеева, И. Атрощенко и др.,- Можайск: «Росса», «Буколика», 2007. – 815 с.
7. Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки // Затверджена Указом Президента України від 26 лютого 2016 року № 68/2016 – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/68/2016>.
8. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Пер. с англ. А.Н. Нестеренко; предисл. и науч. ред. Б. З. Мильнера. – М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. – 188 с.
9. Петренко К.М. Институалізація громадських об'єднань: вітчизняні практики і світовий контекст / К.Петренко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Вип.12. – 2013. – С. 83–90
10. Порядок денний на XXI століття : програма дій / Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.) : пер. з англ. – К.: Інтелсфера, 2000. – 2-ге вид. – 360 с.
11. Про громадські об'єднання : закон України від 22 березня 2012 року // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2013. – № 1. – с.1
12. Про додаткові заходи щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2009 року № 1302 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1302-2009-%D0%BF>
13. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листоп. 2010 р. № 996 // Офіц. вісн. України. – 2010. – № 84. – Ст. 2945.
14. Про затвердження Порядку залучення громадськості до обговорення питань щодо прийняття рішень, які можуть впливати на стан довкілля : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 черв. 2011 р. № 771 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 55. – Ст. 2210.
15. Про затвердження Порядку залучення громадян до формування та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 січня 2010 року № 10 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/10-2010-%D0%BF>
16. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 трав. 2011 р. № 555 // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 41. – Ст. 1669.
17. Про затвердження порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 листопада 2008 року № 976 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 86. – Ст. 28–39
18. Про місцеве самоврядування в Україні: закон України від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=280%2F97-%E2%F0>.
19. Про соціальний діалог в Україні: закон України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2862-17>.
20. Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та пер-

шочергові заходи щодо її реалізації : Указ Президента України від 24 берез. 2012 р. № 212 // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 26. – Ст. 966.

21. Указ Президента України від 31 липня 2004 року № 854 «Про забезпечення умов для більш широкої участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» // Урядовий кур'єр – 2004 р. – № 146. – С. 12

22. Чемерис О. Інституалізація спроможності влади до взаємодії з громадськістю у контексті формування і реалізації державної політики / О.Чемерис // Демократичне врядування наук. Вісник. – 2015. – Вип.15. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2015_15_16

23. Щодо стану реалізації ініціативи «Партнерство «Відкритий уряд» : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/1253/

24. Knight J. Institutions and Social Conflict / J. Knight – New York : Cambridge University Press, 1990. – 366 p.